

सिद्धार्थनगर नगरपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड ५

संख्या : ४

मिति: चैत्र ०७, २०७८,

भाग - २

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको वातावरणमैत्री शासन निर्देशिका, २०७८

प्रस्तावना:

नेपालको संविधानले स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने प्रत्येक नागरिकको अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा व्यवस्था गरेको छ। संविधानले राज्यको नीतिको रूपमा तत्कालिन स्रोत साधनको संरक्षण, सम्बर्द्धन र वातावरण अनुकूल दीगो उपयोगका साथै नकारात्मक वातावरणीय प्रभाव निर्मूल वा न्यून गर्न उपयुक्त उपाय अबलम्बन गर्ने तथा जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छतासम्बन्धी चेतना बढाई औद्योगिक र भौतिक विकासबाट वातावरणमा पर्नसक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै वन, पंक्षी, वनस्पती, जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन र दिगो उपयोग गर्ने तथा पर्यावरणीय दीगो विकासका सिद्धान्त अवलम्बन गर्नुका साथै प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ।

चालु आवधिक योजना, फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन तथा नियमावली, राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४, राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय नीति, २०७४, विपद्जोखिम (न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन) राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०७४, दीर्घकालीन कृषि नीति, राष्ट्रिय कृषि नीति, स्थानीय पूर्वाधार विकास नीति, राष्ट्रिय ग्रामीण ऊर्जा नीति, सरसफाई गुरुयोजना, तथा स्थानीय शासन सञ्चालनमा सहयोग पुऱ्याउन जारी भएका निर्देशिका एवम् कार्यविधिले वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, फोहोरमैला व्यवस्थापन, एवं विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी आधारभूत कार्य नगरपालिका आफैले वा उनीहरूको नेतृत्व र समन्वयमा सम्पादन हुने व्यवस्था गरेको

छ। तसर्थ यस नगरपालिका मार्फत वातावरण संरक्षणलाई प्रोत्साहित गर्दै वातावरणमैत्री स्थानीय विकासको अवधारणालाई सार्थक पार्न वाञ्छनीय भएकोले सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐन, २०७४ को दफा ४ र स्थानीय सरकार संचालन ऐनको दफा १०२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी सिद्धार्थनगर नगर कार्यपालिकाले यो निर्देशिका स्विकृत गरी लागु गरेको छ ।

परिच्छेद – १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यस निर्देशिकाको नाम "नगरपालिकाको वातावरणमैत्री शासन निर्देशिका" २०७८ रहेको छ।

(२) यो निर्देशिका नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भइ स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भएपछि लागू हुनेछ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,-

(क) "ऐन" भन्नाले वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ सम्झनुपर्छ।

(ख) "कार्यालय" भन्नाले सिद्धार्थनगर नगर कार्यपालिका कार्यालय सम्झनुपर्छ र सो शब्दले नगर कार्यपालिका कार्यालय अन्तर्गतका वडा कार्यालय समेतलाई जनाउँछ।

(ग) "कार्यपालिका" भन्नाले सिद्धार्थनगर नगर कार्यपालिका, रूपन्देही सम्झनु पर्छ।

(घ) "नगरपालिका" भन्नाले सिद्धार्थनगर नगरपालिका, रूपन्देही सम्झनु पर्छ।

(ङ) "नियमावली" भन्नाले फोहोरमैला ब्यबस्थापन नियमावली सम्झनुपर्छ।

(च) "सार्वजनिक कार्यालय" भन्नाले नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक कार्यालय सम्झनुपर्छ।

परिच्छेद – २

उद्देश्य, प्रतिफल र कार्यक्षेत्र

३. उद्देश्य: नगरपालिका क्षेत्रमा घर-परिवारदेखि टोल, वडा तथा नगरमा वातावरणमैत्री शासनलाई स्थापित गरी स्वच्छ सुन्दर र वातावरणमैत्री समाजको सृजना गर्न सहयोग पुर्याउनु यस निर्देशिकाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। यसका अन्य उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:-

(क) नगरपालिकाको योजना प्रक्रियामा वातावरण, जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न सहयोग गर्नु।

- (ख) नगरपालिकाको सेवा प्रवाह र विकास निर्माण पद्धतिलाई वातावरणमैत्री बनाउनु।
- (ग) वातावरणमैत्री दिगो विकासका लागि समुदायको माध्यमबाट घरपरिवार तहलाई जिम्मेवार बनाउन प्रोत्साहित गर्नु।
- (घ) वातावरण संरक्षण, आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन, जैविक विविधताको संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहलाई स्थानीयकरण गर्नु।
- (ङ) जलवायु अनुकूलन तथा न्युनिकरण, विपद् व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापनका सन्दर्भमा घरपरिवार तहसम्मको काम, कर्तव्य, र जिम्मेवारी तथा हासिल गर्नुपर्ने नतिजाको सम्बन्धमा स्पष्ट पार्नु।
- (च) वातावरण संरक्षण तथा दिगो विकासका लागि सरोकारवालाहरूबीच आर्थिक एवं प्राविधिक सहयोग तथा सहकार्यको वातावरण सिर्जना गर्नु।

४. अपेक्षित प्रतिफलहरू: निर्देशिका कार्यान्वयन मार्फत अपेक्षा गरिएका प्रतिफलहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:-

- (क) नगरपालिकाको आवधिक एवम् वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा वातावरणमैत्री क्रियाकलापहरूको मुलप्रवाहीकरण भएको हुनेछ।
- (ख) वातावरणमैत्री स्थानीय शासन पद्धतिको संस्थागत विकास भएको हुनेछ।
- (ग) घरपरिवार तहसम्म वातावरणीय सचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ।
- (घ) वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धी सूचकहरूको विद्यमान अवस्थामा सुधार भई उत्थानशिल समुदायको निर्माण भएको हुनेछ।

५. कार्यक्षेत्र नगरपालिका क्षेत्रका घर, टोल, वस्ती तथा वडा यस निर्देशिकाको कार्य क्षेत्रभित्र पर्दछन्।

परिच्छेद - ३

वातावरणमैत्री स्थानीय शासन सूचकको वर्गिकरण

६. वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचक: वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचक मानका रूपमा घरपरिवार, टोल, वस्ती, वडा तथा नगर तहका लागि देहायका छुट्टाछुट्टै सूचकहरूको व्यवस्था गरिएको छ:-

(क) आधारभूत सूचक:

वातावरणमैत्री घोषणा हुनको लागि घरपरिवारदेखि नगरसम्म अनिवार्य रूपमा पुरा गर्नुपर्ने गरी अनुसूची-१ मा व्यवस्था गरिएका सूचकहरू आधारभूत सूचक हुन्।

(ख) परिष्कृत सूचक:

आधारभूत तहभन्दा माथिल्लो स्तरको सूचकहरूलाई अनुसूची-२ बमोजिम परिष्कृत सूचकको रूपमा राखिएको छ। वातावरणमैत्री घोषणा हुनको लागि आधारभूत सूचकहरू पुरा गरी परिष्कृत सूचकमा तोकिएको अङ्कभार प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ।

(ग) विशेष सूचक: नगरपालिका तथा नगरपालिका भित्रको निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा विशेष सोचका साथ कुनै खास वातावरणीय विशेषतायुक्त नमूना वस्ती घोषणा गर्ने प्रयोजनका लागि सम्बन्धित वडाको अनुरोधमा नगरपालिकाले विशेष सूचक निर्धारण गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद — ४

वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यालय

७. वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यालय: (१) नगरपालिका क्षेत्रमा वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यालय भन्नाले वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यालयको आधारभूत सूचकहरू पूरागरी नगरपालिकाबाट वातावरणमैत्री घोषणा भएको सार्वजनिक कार्यालयलाई जनाउँदछ:

(२) उपदफा (१) बमोजिम वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यालय घोषणा हुन अनुसूची-३ बमोजिमको आधारभूत सूचकले अपेक्षा गरेका प्राबधान पुरा गरेको हुनु पर्दछ।

८. वातावरणमैत्री सम्मान पत्र तथा लोगो प्रदान: (१) निर्देशिकामा उल्लिखित सबै आधारभूत सुउचाखारू पूरा नहुँदासम्म वातावरणमैत्री कदर वा सम्मान प्रदान गरिनेछैन। परिष्कृत सूचकका कूल तारामध्ये आधाभन्दा बढी तारा पाएका अवस्थामा कदरपत्र सहित वातावरणमैत्री पहिचान हुने लोगो प्रदान गरिनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कदरपत्र प्रदान गर्दा पचहत्तर प्रतिशत तारा हासिल गरेमा दुईवटा तारा तथा सबै बिकसित सूचक पुरा गर्नेलाई तीनवटा तारा सहितको कदरपत्र तथा लोगोसहित सम्मान गरिनेछ।

९. कदरपत्र तथा लोगो निष्क्रिय गर्न सकिने: एकपटक आधारभूत सुउचाखारू हासिल गरि वातावरणमैत्री घोषणा भईसकेपछि कुनै कारणवश उक्त सूचक उल्लङ्घन गरेको पाइएमा घोषणा वा सम्मान वा कदर नगरपालिकाले निर्णय गरी निष्क्रिय गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद — ५

कार्यान्वयन तथा अनुगमन, मूल्याङ्कन सम्बन्धि व्यवस्था

१०. कार्यान्वयन रणनीति तथा चरण : (१) वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमका कार्यान्वयन रणनीति तय गरिएका छन्:

क नगरपालिकाको नेतृत्वमा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कार्य सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने।

ख. सकारात्मक प्रतिस्पर्धालाई प्राथमिकतामा राख्ने।

ग. वातावरणमैत्री स्थानीय शासन प्रारूपका विषयहरूलाई स्थानीय योजना प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने।

घ. संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका क्रियाकलापहरू संचालन गर्ने।

ङ. सूचना, शिक्षा र सञ्चारको माध्यमबाट सामाजिक व्यवहारमा परिवर्तन गर्ने।

च. सहभागिता पद्धतिको मान्यताको आधारमा नगरपालिकालाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गर्ने।

छ. अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पृष्ठपोषणका आधारमा निरन्तर सुधारमा जोड दिने।

(२) वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमका कार्यान्वयन चरण तय गरिएका छन्:

क. प्रचार-प्रसार: विभिन्न सञ्चार माध्यम (श्रव्य-दृश्य, छापा, सामाजिक सञ्जाल एवम् अन्य उपयुक्त माध्यम)बाट सन्देशमूलक प्रचार-प्रसार गरी घर-परिवारलाई आफ्नो घर, टोलबस्तीलाई आफ्नो टोल तथा नगर वातावरणमैत्री बनाउन प्रेरित गर्नुपर्नेछ। सरल भाषामा सूचनामूलक सामग्री तयार गरी स्थानीय समुदायसम्म पुर्याउनुकासाथै सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरूलाई यस अवधारणाको बारेमा अभिमुखीकरण गरिनेछ।

ख. आधार तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण तथा अद्यावधिक: नगरपालिकाले यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरूको अवस्थाको विवरण सङ्कलन गर्न आवश्यकताअनुसार छुट्टाछुट्टै फारामहरूको विकास गर्नु पर्नेछ। सङ्कलन भएका विवरणका आधारमा सूचकहरूको अवस्था नियमित रूपमा अद्यावधिक गरी सो सम्बन्धी वार्षिक उपलब्धि प्रतिवेदन समेत तयार गर्नु पर्नेछ। यसरी तयार भएको प्रतिवेदन सबैको जानकारीका लागि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

११. अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धि व्यवस्था : (१) नगरपालिकाका विभिन्न तहमा गरिने अनुगमन तथा मापन विधि अनुसूची-४ मा उल्लेख गरिएको मापन संयन्त्र र विधि बमोजिम हुनेछ।

(२) नगरपालिकाका सबै वडाहरू वातावरणमैत्री घोषणा भई यस निर्देशिकामा उल्लेखित सूचकहरू हासिल भएपछि कार्यपालिकाको सिफारिसमा नगर सभाले निर्णय गरी वातावरणमैत्री नगरपालिका घोषणा गर्न सिफारिस साथ सहमतिका लागि सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा लेखि पठाउनु पर्नेछ र सोको जानकारी लुम्बिनी प्रदेश सरकारलाई दिनु पर्नेछ।

१२. विशिष्ट/विशेष सूचक मूल्याङ्कन संयन्त्र र विधि: नगरपालिकामा यस निर्देशिकामा तोकिएको अलावा विशिष्ट/विशेषसूचक समेत थप गरिएको अवस्थामा त्यस्ता सूचकहरूको मूल्याङ्कन संयन्त्र र विधि वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समितिले तोके बमोजिम हुनेछ।

१३. मूल्यांकन सहित उत्प्रेरणा तरिका: वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरूमा उत्कृष्ट नतिजा सहित वातावरणमैत्री स्थानीय शासन संचालनमा योगदान पुर्याउनेलाई मूल्यांकनमार्फत देहाय बमोजिम उत्प्रेरित गरिनेछ:

(क) घर-परिवारस्तर:

१) निर्धारित सूचकहरू पुरा गरेको घर-परिवारलाई “वातावरणमैत्री घर परिवार” को घोषणा गरी सम्मानीत गर्ने। यस्तो सम्मान लोगो तथा कदरपत्रको रूपमा प्रदान गरी सडकबाटै देखिने गरी सम्मान पाउने घरपरिवारको प्रवेश द्वारमा टाँस्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

२) वातावरणमैत्री घर-परिवारको सम्मान प्राप्त गर्नेलाई नगर सभाले निर्णय गरी नगरपालिकाको कानून बमोजिम लगाउने सेवा शुल्क तथा दस्तुरमा आंशिक वा पूर्ण छुटको व्यवस्था गर्न सक्ने।

(ख) टोल/समुदायस्तर:

१) कदर-पत्र प्रदान गर्ने: टोल/समुदायले निर्धारित सूचकहरू पूरा गरी वातावरणमैत्री टोल घोषणा भएको अवस्थामा नगरपालिकाले त्यस्तो टोल/समुदायलाई वातावरणमैत्री सम्मान स्वरूप लोगो तथा कदरपत्र प्रदान गर्ने र त्यस्तो लोगोसहित कदरपत्र प्राप्त गर्ने टोल समुदायलाई त्यस्तो क्षेत्रमा सो कदरपत्र तथा लोगो अनुरूपको होर्डिङ्गबोर्ड राख्न अनुमति प्रदान गर्ने।

२) क्षमता विकासमा अवसर प्रदान गर्ने: वातावरणमैत्री टोल/समुदाय घोषित भएका टोलबासी/समुदायको सिफारिसमा उक्त टोल समुदायका सदस्यलाई नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने क्षमता विकासका क्रियाकलापहरूमा प्राथमिकताका साथ अवसर प्रदान गर्ने। साथै यस्तो कार्यमा क्रियाशील टोललाई भौतिक साधनहरू (फर्निचर, कम्प्यूटर आदि) बाट पुरस्कृत गर्न सक्ने र यस्ता टोलका पदाधिकारीलाई नगरकै अन्य टोलहरूमा स्रोत व्यक्तिका रूपमा उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने।

(ग) वडा तह:

१) कदरपत्र प्रदान गर्ने: निर्धारित सूचकहरू पूरा गरी वातावरणमैत्री घोषणा हुने वडालाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समितिको निर्णय अनुरूप कदरपत्र तथा लोगो प्रदान गर्ने।

२) पुरस्कृत गर्न सक्ने: वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समितिलाई नगरपालिकाबाट प्रोत्साहन पुरस्कार प्रदान गर्न सकिने। यस कार्यमा सकृयतासाथ सहयोग गर्ने व्यक्ति-विशेषलाई नगद पुरस्कारको पनि व्यवस्था गर्न सकिने।

३) अनुदान प्रदान गर्न सक्ने: वातावरणमैत्री घोषणा भएको वडालाई परिस्कृत सूचक हासिल गर्न नगरपालिकाबाट थप अनुदान प्रदान गर्न सकिने।

परिच्छेद — ५

संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास सम्बन्धि व्यवस्था

१४. नगर समन्वय समिति: (१) नगरपालिकामा देहाय बमोजिमको वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समिति रहनेछ।

नगरप्रमुख

अध्यक्ष

नगर उपप्रमुख

सदस्य

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
जिल्ला प्रशासन कार्यालयका अधिकृत प्रतिनिधि	सदस्य
अधिकृत प्रतिनिधि, जिल्ला समन्वय समिति	सदस्य
खानेपानी तथा सरसफाई शाखाप्रमुख	सदस्य
स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	सदस्य
माध्यमिक सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक मध्येबाट एक जना	सदस्य
नगरपालिकास्तरीय उद्योग वाणिज्य संघका प्रमुख वा प्रतिनिधि दुइ जना	सदस्य
गैरसरकारी संस्था स्थानीय समन्वय समितिका प्रमुख	सदस्य
वातावरणतथा विपद् व्यवस्थापन हेर्ने शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार एवं जिम्मेवारी देहाय बमोजिम हुनेछः

- (क) नगरपालिकामा सञ्चालन हुने वातावरण, विपद्, भू-उपयोग वर्गिकरण र फोहोरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी सबै कार्यक्रमहरूको समन्वय, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा गर्ने,
- (ख) वडाहरूलाई वातावरणमैत्री बनाउन सहयोग, समन्वय तथा सहजीकरणका साथै वातावरणमैत्री घोषणा गर्न सहमती प्रदान गर्ने,
- (ग) वातावरणमैत्री नगरपालिका घोषणा गर्न सिफारिस गर्ने,
- (घ) नगरपालिकामा सञ्चालित एवं सञ्चालन हुने वातावरण, विपद् तथा फोहोर व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई कम्तीमा यस निर्देशिकामा उल्लिखित सूचक हासिल गर्ने गरी आफ्ना क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नका लागि स्वीकृति दिन नगर कार्यपालिकामा सिफारिस गर्ने,
- (ङ) वातावरणमैत्री घर-परिवार, टोल तथा वडाका संख्या चौमासिक रूपमा सम्बन्धित जिल्ला समन्वय समिति तथा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा पठाउने,
- (च) जिल्लालाई वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक सहयोगीको भूमिका निभाउने,
- (छ) नगरपालिकालाई पूर्णरूपमा वातावरणमैत्री बनाउन अन्य आवश्यक कार्यहरू गर्ने गराउने ।

(३) यस निर्देशिका कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण नगरपालिकामा रहेको वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन हेर्ने शाखाले गर्नेछ ।

१५. वडा समन्वय समिति : (१) वडास्तरमा देहाय बमोजिमको वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समिति रहनेछ।

वडा अध्यक्ष	अध्यक्ष
वडा सदस्यहरु	सदस्य
सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक मध्येबाट दुई जना	सदस्य
सामुदायिक संस्थाका प्रमुख मध्येबाट एक जना	सदस्य
गैरसरकारी संस्था मध्ये वडाले तोकेको प्रतिनिधी	सदस्य
वडा सचिव	सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार एवं जिम्मेवारी देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) वडा तहमा सञ्चालन हुने वातावरण, विपद्, भू-उपयोग वर्गिकरण र फोहोरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी सबै कार्यक्रमहरूको समन्वय, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा गर्ने,

(ख) आफ्ना वडा अन्तर्गतका टोल एवम् बस्तीलाई वातावरणमैत्री बनाउन सहयोग, समन्वय तथा सहजीकरणका साथै वातावरणमैत्री घोषणा गर्न सहमती प्रदान गर्ने,

(ग) वातावरणमैत्री वडा घोषणा गर्न नगरपालिकामा सिफारिस गर्ने,

(घ) वडामा सञ्चालित एवं सञ्चालन हुने वातावरण, विपद् तथा फोहोर व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई कम्तीमा यस निर्देशिकामा उल्लिखित सूचक हासिल गर्ने गरी आफ्ना क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नका लागि स्वीकृति दिन नगर कार्यपालिकामा सिफारिस गर्ने,

(ङ) वातावरणमैत्री घर-परिवार, टोल तथा वस्तीको संख्या चौमासिक रूपमा नगरपालिकामा पठाउने,

(च) नगरपालिकालाई वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक सहयोगीको भूमिका निभाउने,

(छ) वडालाई पूर्णरूपमा वातावरणमैत्री बनाउन अन्य आवश्यक कार्यहरू गर्ने गराउने ।

१६. अन्य संघ-संस्था परिचालन: विभिन्न तहमा क्रियाशील रहेका वातावरण संरक्षण, फोहोरमैला व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा काम गर्ने सबै संघसंस्थालाई यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू प्राप्त गर्ने गरी परिचालन र समन्वय गर्ने कार्य सम्बन्धित वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा तथा नगर समन्वय समितिले गर्नेछन्।

१७. क्षमता विकास: (१) वातावरणमैत्री शासन संचालनको लागि टोल तथा समुदाय स्तरमा देहाय बमोजिमको क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ :

क) नगरपालिका भित्र कार्यरत सामाजिक परिचालक, विभिन्न संघ संस्थाका स्वयंसेवक हरूलाई आवश्यक सामग्री सहित वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको सम्बन्धी विषयमा समुदायको क्षमता अभिवृद्धिकालागि परिचालन गरिनेछ।

ख) टोल विकास संस्था/टोल सुधार समितिका सदस्यहरू, महिलास्वास्थ्य स्वयंसेविका, आमा समुह, युवा क्लब जस्ता सामुदायिक संस्थाहरूलाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी अभिमुखिकरण तथा क्षमता विकासका लागि तालिमहरू सञ्चालन गरिनेछ।

ग) समुदाय/टोल एवम् वडाहरूमा वातावरणमैत्री स्थानीय शासनबारे प्रचार/प्रसार र अन्य जनचेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

घ) अगुवा कृषकहरूमा फलत प्राङ्गारिक खेती, उन्नत खेती, खेतबारी संरक्षण तथा रासायनिक विषादीको नकारात्मक असर बारे कृषकहरूलाई प्रदर्शनी/चेतना जागरण र सीप प्रदान गर्ने/गराउने आदि क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(२) वातावरणमैत्री शासन संचालनको लागि वडा स्तरमा वडा भित्रका महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, आमा समूह, युवा क्लब, विद्यालयका सम्बन्धित विषय शिक्षक तथा सामाजिक परिचालकहरूलाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा, घर-परिवार तथा वडा तहका सूचकहरू, सूचक हासिल गर्ने विधि र प्रक्रिया, मापन गर्ने विधि र प्रक्रियाबारे सम्बन्धित वडा वा नगरपालिकाले आफै वा वडाको अगुवाइमा अभिमुखीकरण गरिनेछ।

(३) वातावरणमैत्री शासन संचालनको लागि नगरपालिका स्तरमा देहाय बमोजिमको क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ :

(क) नगरपालिकामा रहेको वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन विषय हेर्ने शाखाको कार्य विवरण अद्यावधिक गराई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी कार्यहरूको जिम्मेवारी समेत थप गरिनेछ।

ख) वातावरणमैत्री स्थानीय शासन क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तथा भवन निर्माण संहिता जस्ता विषयमा समेत क्षमता विकास तालिम प्रदान गरिनेछ।

ग) वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखामार्फत नगरपालिकाका वडा एवम् टोलहरू, सामुदायिकसंस्था तथा टोल विकास संस्थाहरूको लागि क्षमता विकासका कार्यहरू सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद — ६

स्रोत तथा कार्यान्वयन व्यवस्थापन र सरोकारवालाको भूमिका

१८. वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन: (१) यस निर्देशिकामा उल्लेख गरिएका सूचकहरू तथा तोकिएका क्रियाकलापहरू नगरपालिकाले वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।

(२) विकास साझेदार, नगरपालिकामा क्रियाशील राष्ट्रिय तथा गैर सरकारी संस्था तथा नीजि क्षेत्रले समेत निर्देशिका कार्यान्वयनमा सहयोग गर्नु सक्नेछन।

(३) नगरपालिकाले विभिन्न क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सक्नेछ, भने वातावरणमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनको लागि संघीय सरकार र प्रदेश सरकारले प्रोत्साहन र थप अनुदान उपलब्ध गराउन सक्नेछन्।

१९. कार्यान्वयन व्यवस्थापन : नगरपालिकामा वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन हेर्ने शाखाले सचिवालयको रूपमा काम गर्नेछ। वडा र समुदाय तहमा सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको समन्वय र सहजीकरणको व्यवस्था वडा समितिको कार्यालयले मिलाउन सक्नेछ।

२०. सरोकारवाला निकायहरूको भूमिका: (१) यस निर्देशिकामा उल्लिखित सूचकहरूमध्ये आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रसम्बन्धी सूचकहरू हासिल गर्नेगरी नीति, रणनीति तथा कार्यनीति तयार गरी सो बमोजिम आवश्यक लगानी, समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी सबै सरोकारवाला निकायहरूको हुनेछ। प्रमुख सरोकारवाला निकायहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारी देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ:

(२) नगरपालिकाको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:

- (क) यस निर्देशिकामा तोकिए बमोजिमका नतिजा हासिल गर्न साधन-स्रोतको परिचालन गर्ने,
- (ख) आफ्नो क्षेत्रमा वातावरण संरक्षणसँग सम्बन्धित कार्य गर्ने सबै सरकारी निकायहरू, विकास साझेदार, गैरसरकारी संघ संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई यसैबमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्न समन्वय सहजीकरण तथा सहकार्य गर्ने,
- (ग) आ-आफ्नो क्षेत्रलाई वातावरणमैत्री बनाउन प्रयत्नरत रहने।

(३) विकास साझेदार संघ/संस्था तथा निकायको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:

- (क) वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको प्रारूप कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकालाई सघाउने,
- (ख) वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, फोहोरमैला एवम् विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा कार्य गर्दा यस निर्देशिकाबमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्न समन्वय र सहयोग गर्ने,
- (ग) यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्न आवश्यक क्षमता विकासका कार्यक्रम, प्रचार/प्रसार र उत्प्रेरणा सम्बन्धी कार्यहरू सम्पादन गर्न सहकार्य गर्ने।

(४) गैरसरकारी संस्थाहरूको भूमिका देहाय बमोजिम रहनेछ:

(क) नगरपालिकाको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा संस्थाका क्रियाकलापहरू समावेश गरी नगरपालिकासँगको समन्वय तथा सहकार्यमा यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्नेगरी उपलब्ध स्रोतको परिचालन गर्ने,

(ख) स्थानीयस्तरका सामुदायिक एवम् सामाजिक संघसंस्थाहरूलाई यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू मापन गर्न आवश्यक पर्ने क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यहरू सञ्चालन गर्न सहयोग गर्ने,

(ग) यस अवधारणालाई घर-परिवारसम्म पुऱ्याउन नगरपालिकासँगको समन्वयमासामाजिक परिचालनका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने,

(घ) घर-परिवार, टोलबस्ती एवम् नगरपालिकाबीच सकारात्मक प्रतिस्पर्धाको वातावरण निर्माण गर्न उत्प्रेरकको काम गर्ने ।

(५) सामुदायिक तथा सहकारी संघसंस्थाको भूमिका देहाय बमोजिम रहनेछः

(क) सामुदायिक तथा सहकारी संस्थाका सदस्यहरूलाई यस निर्देशिकाका घरपरिवार तह र टोल तहका आधारभूत सूचकहरू हासिल गर्न प्रेरित गर्ने,

(ख) यस निर्देशिकामा उल्लेखित सूचकहरू हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आफ्नो क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,

(ग) नगरपालिकासँग यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू प्राप्त हुनेगरी साझेदारी तथा सहकार्य गर्ने ।

(६) निजी क्षेत्रको भूमिका देहाय बमोजिम रहनेछः

(क) उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्दा यस निर्देशिकामा उल्लेखित सूचकहरू हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी गर्ने,

(ख) सामाजिक उत्तरदायित्वको रूपमा गरिने लगानीलाई यस निर्देशिकाको सूचक हासिल गर्न उपयोग गर्न प्राथमिकता दिने,

(ग) संघीय सरकार तथा नगरपालिकासँग यस निर्देशिका बमोजिमका सूचकहरू प्राप्त हुनेगरी साझेदारी तथा सहकार्य गर्ने ।

परिच्छेद — ७

विविध

२१. संशोधन गर्ने अधिकार: यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै संशोधन वा थपघट गर्नु परेमा नगर कार्यपालिकाले गर्नसक्नेछ ।

२२. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार: यस निर्देशिका कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै द्विविधा उत्पन्न भएमा वा कुनै बाधा अड्काउ आइपरेमा कार्यपालिकाले बाधा अड्काउ फुकाउन आवश्यक निर्णय गर्न सक्नेछ

२३. अन्य व्यवस्था: यस निर्देशिकालागू हुनु भन्दा अघि गरेका वातावरणमैत्री सम्बन्धी कार्यहरू यसै निर्देशिका बमोजिम भए गरेको मानिनेछ। यस कार्यविधिमा उल्लेख भएका कुराहरू यसै बमोजिम र अन्य कुराहरू प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ । यस कार्यविधिमा उल्लेख भएका कुराहरू प्रचलित कानूनसँग बाँझिएमा बाँझिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।

सिद्धार्थनगर नगरपालिका

अनूसूची- १

(दफा ६ को (क) सँग सम्बन्धित)
वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका आधारभूत सूचकहरू

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाका लागि वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका आधारभूत सूचकहरू देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छः-

(क) घरपरिवार तहका आधारभूत सूचकहरू:

प्रमुख सूचक	सूचकको विस्तार	छ	छैन	व्याख्या
क) सरसफाई र स्वास्थ्य				
१. आधारभूत सरसफाई तथा घर भित्रको फोहोरको उचित व्यवस्थापन,	१. शौचालयको व्यवस्था, त्यसको उचित प्रयोग भएको २. व्यक्तिगत सरसफाईमा ध्यान दिएको ३. आफ्नो घर भित्रको फोहोर सड्ने र नसड्नेवर्गिकरण गरी सड्नेलाई आफैं वा समूह बनाई मल बनाउने गरेको ४. नसड्ने फोहोरलाई नगरपालिकाले तोकेबमोजिम उचित व्यवस्थापन गरेको ५. घर पालुवा जनावर, कुकुर आदिलाई घर क्षेत्र बाहिर खुला रूपमा दिसा गराउने नगरेको र गराएमा आफैंले उठाएर आफ्नो घर परिसरमा लागि व्यवस्थित गर्ने गरेको			
ख) स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग				
१. उर्जाको उपयोग	१. घरभित्र उर्जा खपत कम गर्ने चिमको प्रयोग भएको, २. स्वच्छ वैकल्पिक उर्जा जस्तै: बायोग्यास, सोलारको प्रयोग गरिएको, ३. खाना पकाउन दाउरा प्रयोग गरेको अवस्थामा धुवाँ रहित सुधारिएको चुल्हो प्रयोग गरेको			
ग) हरियाली/सहरी सौन्दर्य				
१. हरियाली तथा सहरी सौन्दर्य प्रवर्द्धन	१. घर कम्पाउण्डमा फलफूल तथा विभिन्न प्रजातीको बोटविरुवाहरू भएको, २. घर कम्पाउण्डमा विरुवा रोप्ने ठाउँ नभएको अवस्थामा छाना/छतमा बोटविरुवा भएको वा कौशी खेती गरेको।			
घ) खानेपानी				

प्रमुख सूचक	सूचकको विस्तार	छ	छैन	व्याख्या
१. वर्षाको पानीको संकलन तथा भण्डारण	१. वर्षात्मा घर-कम्पाउण्डभित्र परेको पानी संकलन/भण्डारण (Rain Water Harvesting) गर्ने व्यवस्था मिलाएको वा आफ्नै घर-कम्पाउण्डमा जमिनभित्र जाने (Water Recharge)व्यवस्था गरिएको			
२. पिउने पानी	पिउने पानीका लागि शुद्धिकरणका उपायहरूको अवलम्बन गरिएको			

(ख) टोल तहका आधारभूत सूचकहरू:

(अ.) टोल विकास संस्था/टोल सुधार समिति

प्रमुख सूचकहरू	विस्तारित सूचकहरू	छ	छैन	व्याख्या
क) संस्थागत व्यवस्था, सरसफाई र सुन्दरता				
१. टोल सुधार/ टोल विकास समिति	१. स्थानीय टोल समुदायमा त्यहाँका ८०% वा सोभन्दा बढी घर-परिवार संलग्न भएको टोल सुधार/टोल विकास समिति गठन भएको			टोल विकास समिति दर्ता प्रमाणपत्र र सदस्यता देखिने दस्तावेज ।
२. टोल सरसफाई अभियान	१. कम्तिमा महिनाको एक पटक नियमित रूपमा आफ्नो टोल समुदायको क्षेत्रभित्र सामूहिक रूपमा सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने गरेको २. घरबाट बाहिर निष्काशन गरिने फोहोर सडक, पेटी र सार्वजनिक स्थलमा जम्मा नगरी सिधै संकलन गर्न आउने सवारी साधनमा राख्ने गरेको वा नगरपालिकाले तोके बमोजिम व्यवस्थापन गरेको			टोल क्षेत्रमा सरसफाई (घरेलु फोहोर, झारपात, प्लाष्टिकआदि तह लगाएको अवस्था)
३. टोल सुधार/टोल विकास समितिको वातावरणीय सुशासन प्रवर्द्धनसम्बन्धी कार्यहरू	१. संस्थाको मासिक बैठक र वार्षिक साधारण सभामा स्थानीय वातावरण संरक्षण सम्बन्धी छलफल तथा निर्णय गर्ने गरेको २. विभिन्न अवसर पारी वातावरण संरक्षणका विविध कार्यक्रमहरूको आयोजना गर्ने गरेको			निर्णय पुस्तिका अध्ययन गर्ने

(ग) वडा तहः नगरपालिकामा वडा तह वातावरणमैत्री हुनका लागि वडाभिन्नका सबै टोल/बस्तीहरू वातावरणमैत्री भएको हुनुपर्नेछ । नगरपालिकाका वडा तहका लागि देहायका आधारभूत सूचकहरू तय गरिएको छः

प्रमुख सूचकहरू	बिस्तारित आधारभूत सूचकहरू	छ	छैन	स्पष्टिकरण
क) खानेपानी तथा सरसफाई				
१. खानेपानीका मुहान तथा स्रोतको संरक्षण	१. वडामा भएका सबै खानेपानीका श्रोतहरूको लगत राखी संरक्षण गरिएको र सबै पानीका श्रोतहरूको गुणस्तर परीक्षण गरिएको २. पानी सुरक्षा सम्बन्धी तालिमहरू संचालन गरेको र वडाबासीलाई भूमिगत जलस्रोतको पुनर्भरण एवं बहुयुपयोगिताको निम्ति आकाशे पानी संकलन र प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्न नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी लागु गरेको			
२. फोहोरमैला व्यवस्थापन	१. घर-घर बाट संकलित फोहर नगरपालिकाबाटोकिएको स्थानमा विसर्जन गर्ने गरिएको २. वडा परिसरमा प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगलाई कम गर्न बैकल्पिक उपायहरूको विकास र त्यसको प्रयोग गरिएको			
३. ताल, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन	टोल तथा वडाभिन्नका सबै ताल, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको लगत कायम गरी सबै ताल, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षणका लागि समिति गठन गरी संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको			
ख) जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी आधारभूत क्षमता, विस्तृत अध्ययन तथा आपतकालीन सुरक्षित क्षेत्र	१. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी आधारभूत ज्ञान सिप तथा क्षमताको विकासका लागि समुदाय तहमा अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन भएको २. वडागत रुपमा विपद्जोखिम संकटासन्नता तथा क्षमता मुल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन तयार भएको ३. विपद्को अवस्थामा तत्काल उद्धारका लागि सुरक्षित स्थल (खुला क्षेत्र) निर्धारण गरी सोको संकेत प्रयोग गरिएको ४. विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि वडास्तरीय स्वयं-सेवकहरूको समूह बनाई परिचालन गरेको			
ग) वन तथा भू-संरक्षण				

प्रमुख सूचकहरू	विस्तारित आधारभूत सूचकहरू	छ	छैन	स्पष्टिकरण
१. वन संरक्षण तथा दिगो व्यवस्थापन	वडाको भूगोल भित्र रहेको वनको विस्तृत लगत राखेको र वडा भित्र क्रियाशील वन उपभोक्ता संस्थासँग सहकार्य गरेको			
२. पर्ती जमिनको व्यवस्थापन तथा हरियाली प्रवर्द्धन	पर्ती वा सरकारी वा सार्वजनिक जग्गाको नक्सा/विवरण सहितको लगत राखिएको र त्यस्ता जग्गामा वृक्षरोपणगरी संरक्षण गरेको			

(घ) नगरपालिका तह: वातावरणमैत्री नगरपालिका हुनका लागि नगरपालिका भित्रका सबै टोलरबस्ती तथा वडाहरू वातावरणमैत्री भएको हुनुपर्नेछ। यसका अलावा नगरपालिकाका लागि देहायका आधारभूत सूचकहरू तय गरिएको छ:

प्रमुख सूचकहरू	बिस्तारित आधारभूत सूचकहरू	छ	छैन	व्याख्या
क) खानेपानी,सरसफाई तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन				
१. खानेपानीको रणनीतिक योजना (Strategic Plan) निर्माण	स्वच्छ खानेपानी आवश्यकता पूरा गर्ने गरी रणनीतिक कार्ययोजना नगर सभाबाट स्वीकृत भएको			स्वीकृत रणनीतिक योजना दस्तावेज
२. फोहोरमैला केन्द्रको स्थापना	१. सड्ने र नसड्ने फोहोरको वर्गिकरण गर्ने गरी फोहोरमैला केन्द्रको आवश्यक व्यवस्था गरेको २. सड्ने फोहोर बाट प्रांगारीक मल बनाउन प्रोत्साहन गर्नको लागि कम्पोष्ट विनको वितरण भएको ३. फोहोरमैलाको दिगो व्यवस्थापनको लागि व्यवस्थित ल्याण्डफिल साइट वो एकीकृत फोहोरमैला व्यवस्थापनको अभ्यास गरेको			फोहोरमैला केन्द्रको लागि छुट्याइएको जग्गाको लगत र क्षेत्रफल, सञ्चालन मिति तथा नगरपालिकाको निर्णय ।
३. सार्वजनिक स्थानमा शौचालयको व्यवस्था	१. बसपार्क, पेट्रोलपम्प, पर्यटकीय क्षेत्र तथा साँस्कृतिक सम्पदा, पार्क तथा उद्यान र मुख्य हाटबजारस्थलमा बालबालिका, लैङ्गीक तथा अपाङ्गमैत्री सार्वजनिक शौचालयहरूको व्यवस्था भएको			
४. प्लाष्टिक झोला प्रयोगमा प्रतिबन्ध	१. नेपाल सरकारबाट तोकिएको भन्दा कम गुणस्तरका प्लाष्टिक झोला प्रयोगमा बन्देज गरिएको २. प्लाष्टिकको झोलाको विकल्पमा वातावरणमैत्री झोला उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरिएको र उत्पादित झोलाको बजारीकरण भएको			
ख) जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् व्यवस्थापन				

<p>१. विपद् व्यवस्थापन समितिको सक्रियता र कोष व्यवस्थापन</p>	<p>१. नगरस्तरमा स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील समिति गठनगरिएको</p> <p>२। स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी कानून पारित गरिएको</p> <p>३. स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना तर्जुमा भई नगर सभाबाट स्वीकृत गरिएको</p> <p>४. योजना कार्यान्वयनको लागि नगरपालिकाले जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति, जिल्ला समन्वय समिति, विषयगत कार्यालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, नीजि क्षेत्र, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था तथा दातृ निकाय समेतको समन्वय र सहयोगमा बजेटको व्यवस्था तथा परिचालन गरेको</p> <p>४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकुलनमा उचित ज्ञान सिप र क्षमता सहितको महाशाखरशाखारईकाइ तथा कर्मचारीको व्यवस्था भएको</p>			
<p>२. भवन संहिताको पालना</p>	<p>१. नगरक्षेत्रमा भवन निर्माण गर्दा राष्ट्रिय भवन संहिता अनुकुल स्थानीय भवनसंहिता र मापदण्ड तयार भएको</p> <p>२. भवन निर्माण गर्दा भवन निर्माण संहिता र मापदण्ड अनिवार्य गर्ने गरिएको</p> <p>३. नक्सा पासको स्थानीय मापदण्डलाई भवन निर्माण संहितासँग आबद्ध गरिएको</p>			
<p>ग) वन तथा भू-संरक्षण, जैविक विविधता र हरियाली</p>				
<p>१. हरियाली प्रबर्द्धन तथा पार्कको सञ्चालन</p>	<p>१. नगरको सडक क्षेत्र, सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको पहिचान गरि वृक्षरोपण गरिएको</p> <p>२. नगरभित्र भएका वनको क्षेत्रगत लगत राखी विभिन्न समुदाय स्तरीय वा नगर स्तरीय समिति मार्फत त्यसको उचित संरक्षण गरेको, र आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित वन कार्यालयसँग समन्वय गरेको</p> <p>३. नगरबासीलाई पायक पर्नेस्थानमा जेष्ठ नागरिक विश्रामस्थल, मनोरञ्जन पार्क वा उद्यान निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याइएको</p>			

अनूसूची- २

(दफा ६ को (ख) सँग सम्बन्धित)

वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरू

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाका लागि वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरू देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छः-

(क) घरपरिवार तहका परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरूः

नगरपालिकाका घरपरिवार तहका लागि परिष्कृत सूचकहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्ः

सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	व्याख्या
क) सरसफाई र स्वास्थ्य				
१. ढलको उचित व्यवस्थापन	घरमा सेप्टिक ट्याङ्कीको व्यवस्था गरी सञ्चालनमा रहेको (ढलको प्रशोधन गरेर मात्र अन्तिम निकास गर्ने गरेको)			*
२. घर-आँगन बाहिर सडकको सरसफाई स्थिति	आफ्नो घर-आँगन बाहिरको सडक वा बाटो सफा राख्ने गरेको			*
३. प्लाष्टिक झोलाको नियन्त्रण	प्लाष्टिक झोला प्रयोग नगरी त्यसको विकल्पमा जुट, कपडा वा कागजका झोला प्रयोग गर्ने गरेको			*
ख) स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग				
१. स्वच्छ ऊर्जाको उपयोग,	विद्युत सेवा पुगेका घरमा खाना पकाउन विद्युतीय उर्जाको प्रयोग गरेको र विद्युत आपूर्ति नपुगेको घर वा विद्युत आपूर्ति नहुने समयमा विकल्पको रूपमा सौर्य ऊर्जा वा अन्य नविकरणीय उर्जा प्रयोग गर्ने गरेको ।			*
ग) हरियाली तथा सहरी सौन्दर्य				
१. घर-परिसरमा खुला ठाउँको व्यवस्थापन	घर बनाउँदा नगरपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको जमीनको क्षेत्रफल खाली राखेको			*
२. सहरी सौन्दर्य	घर अगाडि विभिन्न जातको फूल रोपेको (घर अगाडि स्थान उपलब्ध नभएमा कौशी, बरण्डा वा उपयुक्त स्थानमा सुरक्षित तरिकाले गमलामा फूल रोप्न सकिने)			**
घ) भवन निर्माण संहिताको पालना				
१. सुरक्षित भवन निर्माण	१. घर निर्माण गर्दा भवन निर्माण संहिताको पालना गरी भुकम्प प्रतिरोधी प्रविधि अवलम्बन गरेको,			*

सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	व्याख्या
	२. भवन निर्माण संहिता पालना नगरी बनाएको घरको प्रवलीकरण गरेको			

(ख) टोल तहका परिष्कृत (बिकसित)सूचक देहाय बमोजिम रहेका छन्ः

सूचकहरू	परिष्कृत सूचकहरू	छ	छैन	स्पष्टिकरण
१. सार्वजनिक क्षेत्रको सरसफाई	आफ्नो टोलभित्रका सार्वजनिक क्षेत्र (जस्तै-मठ(मन्दिर, गुम्बा, मस्जिद, चर्च, सडक, पार्क, नाला, गल्ली, फुटपाथ, खोला, नदी, बगर, नहर, वन तथा चौर आदि) मा फोहोर फालन प्रतिबन्ध गरेको			* निर्णय पुस्तिका तथा सूचना पाटी
२. टोलमा हरियाली प्रवर्द्धन	टोलका विभिन्न स्थानमा नगरपालिकाले तोके बमोजिमका वा उपयुक्त प्रजाति र परिमाणका रुख विरुवा लगाई हरियाली प्रवर्द्धन गरेको			**
३. ध्वनि प्रदुषण नियन्त्रण	टोल बासीको स्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर गर्न सक्ने किसिमको ध्वनिको असर न्यूनीकरणका उपाय अवलम्बनगर्ने व्यवस्था गरेको			**

(ग) वडा तहको लागि परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्ः

प्रमुख सूचकहरू	परिष्कृत सूचकहरू	छ	छैन	स्तरीकरण
क) सडक नाला व्यवस्थापन				
१. सडक नालाको व्यवस्थापन	१. वडाका सबै सडकहरूमा वर्षाको पानी निकास हुने कुलेसो वा नाली भएको २. सडकको दायाँ बायाँ रहेको नाली नियमित सफा गरिएको ३. सडक किनारामारहेका विजुलीको पोल तथा तार व्यवस्थित भएको			*
ख) कृषि				
१. प्राङ्गारिक विधिको कृषिलाई प्रोत्साहन	वडाका कृषकहरूलाई वाली विविधिकरण, कृषि जैविक विविधता संरक्षण, एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन र प्राङ्गारिक विधिमा आधारित खेति बारे तालिम प्रदान गरेको			** वडाभित्र रहेका व्यावसायिक कृषकको लगत ।

प्रमुख सूचकहरू	परिष्कृत सूचकहरू	छ	छैन	स्तरीकरण
				कृषकहरूमध्ये उल्लेखित तालिम प्राप्त गर्ने कृषकहरूको विवरण ।
२. प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको अवलम्बन	१. वडाका तालिम प्राप्त व्यावसायिक कृषकहरूले जैविक, वनस्पतिजन्य विषादीको प्रयोग गरी खेतीपाती गरेको २. वडाका सबै कृषकहरूले प्राङ्गारिक मलको प्रयोग गर्ने गरेको			*** सहभागितात्मक लेखाजोखा, सहकारी संस्थाहरूमा रहेका विवरण, कृषि सेवाकेन्द्र÷उपकेन्द्रमा रहेको विवरण ।
ग) जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. वडा विपद तथा जलवायु उत्थानशील समिति गठनर क्षमता विकास	१. वडास्तरमा सामुदायिक विपद् तथा जलवायु उत्थानशील समिति गठन भएको २. वडामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा स्थानीय युवाक्लब, आमा समूह, वन उपभोक्ता समिति, टोल विकास/टोल सुधार संस्था जस्ता सामाजिक संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरूलाई समेटि जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण विषयमा सचेतना कार्यक्रम संचालन गरेको र वडाका कम्तीमा १०% घरपरिवारका सदस्यहरूलाई जलवायु परिवर्तन तथा विपद् जोखिमबारे तालिम दिइएको ३. विपद् प्रतिकार्यको लागि वडा स्तरीय स्वयं सेवकहरूको समूह बनाई तालिम दिइएको र आवश्यकता अनुसार परिचालन गरेको			तालिम सम्बन्धी वडा कार्यालयमा रहेको विवरण ।
घ) वन तथा भू-संरक्षण				
१. वन संरक्षण तथा व्यवस्थापन	१. वडाको भूगोल भित्र रहेको वनको विस्तृत लगत राखेको र वडा भित्र क्रियाशील वन उपभोक्ता संस्था तथा सम्बन्धीत वनकार्यालयको सहकार्यमा दिगो वन व्यवस्थापनको कार्यक्रम संचालन गरेको			***** ९ वन नभएको वडामा यस सूचक लागु हुने छैन०

प्रमुख सूचकहरू	परिष्कृत सूचकहरू	छ	छैन	स्तरीकरण
२. पर्ती वा सार्वजनिक वा सरकारी जग्गामा वृक्षारोपण तथा उद्यान व्यवस्थापन	१. वडाक्षेत्रको हालको पर्ती वा सार्वजनिक वा सरकारी जग्गामा बाषिक रुपमा रुख/डालेघाँस/ फलफूलका बिरुवा रोपी हुर्काएको २. वडाभित्रको सबै सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको नक्सा र लगत सहितको विवरण राखिएको ३. वडाभित्रका पर्ती, ऐलानी र सार्वजनिक जग्गामा बाल क्रिडास्थल, उद्यान वा खेलकूद स्थान वा जेष्ठ नागरिक विश्रामस्थलको व्यवस्था गरिएको			*****
ड) प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रण				
१. प्रदूषण गर्नेलाई दण्डको व्यवस्था	१. वडा भित्रका घर, उद्योग तथा अन्य व्यवसायहरूबाट निश्कासन हुने अत्याधिक ध्वनि, धुवाँ, धूलो आदि व्यवस्थित गर्न टोल विकास समितिको सिफारिसको आधारमा नेपाल सरकारबाट तय गरिएको सिमा उल्लंघन गर्ने व्यक्ति, उद्योग वा संस्थालाई कारवाहीको लागि नगरपालिका तथा जिल्ला प्रशासनसमक्ष सिफारिस साथ पठाइएको			*

(घ) नगरपालिका तहको लागि परिष्कृत (बिकसित) सूचक देहाय बमोजिम रहेका छन्:

सूचकहरू	परिष्कृत सूचकहरू	छ	छैन	व्याख्या
क) फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा नगर सरसफाई				
१. फोहोरमैला संकलन तथा त्यसको उचित व्यवस्थापन	१. आफ्नै वा अन्य पालिकासँगको सहकार्यमा पुनः प्रयोग गर्न नमिल्ने फोहोरलाई आवश्यकता अनुसार फोहोर विसर्जन क्षेत्रमा व्यवस्थापन गर्ने गरिएको र स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्कासन हुने हानिकारक फोहोरको व्यवस्थापन हानिकारक फोहोर विसर्जन क्षेत्रमा व्यवस्थापन गर्ने गरेको २. नगरक्षेत्र भित्र फोहोरमैला सङ्कलन गर्ने प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउँदै सिमसार क्षेत्र, धार्मिक स्थल, सडक तथा नदि किनारामा फोहोर फाल्न र जलाउन प्रतिबन्ध लगाएको।			***
२. ढल प्रशोधन सम्बन्धी व्यवस्था	ढललाई जैविक वा इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिबाट प्रशोधन गरिएपछि मात्र अन्तिम निष्काशन गर्ने गरिएको, सबै घरहरूमा सेप्टी ट्याङ्की अनिवार्य गरिएको अवस्थामा यो सूचक निष्कृत हुनेछ।			*
ख) कृषि				
१. बाली विविधिकरण तथा जलवायु मैत्री एकिकृत कृषि प्रणालीको विकास	१. कृषि उत्पादन वृद्धिको लागि जलवायु मैत्री एकिकृत कृषि प्रणालीको विकास गर्दै बाली पोषकतत्व र एकिकृत कीट (शत्रुजीव) व्यवस्थापन कार्य भएको २. सुख्खा तथा बढि पानी जम्ने क्षेत्रहरूको निम्ति उपयुक्त हुने बालिहरूको पहिचान तथा प्रवर्धनको लागि सम्बन्धित निकायसँग सहकार्य गर्ने गरेको ३. कृषि पेशालाई प्रोत्साहन नगरक्षेत्र भित्र विभिन्न कार्यक्रमहरूको संचालन गरेको			**
ग) नवीकरणीय ऊर्जा				

१. नवीकरणीय उर्जा उत्पादन, उपयोग तथा उर्जा किफायती प्रविधिको विकास	१. नगर भित्र उत्सर्जित फोहोरबाट बायोग्यास उत्पादन गर्न नगरपालिका आफैले सुरु गरेको वा नगरपालिकाबाट आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग भएको २. नगर भित्रका सबै मूल सडकहरू तथा अन्य सार्वजनिक स्थानहरूमा सडक बत्तीको व्यवस्था गरेको र सम्भव भए सम्म सोलार बत्तीको प्रयोग भएको			*
२. वैकल्पिक उर्जाको रूपमा सौर्य उर्जाको प्रयोग	नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण सार्वजनिक सेवाका कार्यालय, विद्यालय तथा सडक क्षेत्रमा वैकल्पिक उर्जाको रूपमा सौर्य उर्जाको प्रयोग भएको र नेपाल सरकारबाट सौर्य उर्जा प्रयोगको प्रोत्साहनको लागि तोके बमोजिमको सहूलियत नगर सभाबाट पारित भई कार्यान्वयनमा आएको			*
घ) जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन	१. जलवायु परिवर्तन तथा विपद् जोखिमका दृष्टिले बढी संवेदनशील स्थानहरू र प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको पहिचान गरी वडागत नक्साङ्कन गरिएको २. जोखिम पहिचान गरिएका ठाउँहरूमा पूर्वाधार निर्माणमा रोक लगायएको। ३. बहुक्षेत्र जोखिमको पूर्वतयारी गरिएको। ४. नगरको विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना अनुरूप वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको			****
२. जलवायु परिवर्तन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन हेर्ने संस्थागत संरचनाको व्यवस्था	जलवायु परिवर्तन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकामा महाशाखा शाखा रइकाईकोस्थापना भई कार्यान्वयनमा आएको			**
३. खोज तथा अनुसन्धान	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा सम्बन्धित निकायहरूको सहयोग तथा सहकार्यमा जलवायु परिवर्तनको विषयगत क्षेत्रहरूमा आधारित खोज अनुसन्धान तथा तथ्याङ्कको अद्यावधिक गरेको			
ङ) प्लाष्टिक झोला व्यवस्थापन				

१. प्लाष्टिक झोला संकलन तथा व्यवस्थापन	१. प्लाष्टिक झोला संकलन, पुनः प्रयोग तथा व्यवस्थापन गर्ने कार्यका लागि वडाका सबै टोलहरु समेट्ने गरी तालिम दिइएको र सोहि अनुसार काम भएको २. संघीय सरकारले तोकेको मापदण्ड बाहेकका प्लाष्टिक झोलालाई नगर क्षेत्रभित्र प्रयोगमा निषेध गरिएको र त्यसको विकल्पमा कपडाको झोलाको प्रयोग भएको			
च) वातावरणीय शिक्षा				
१. समुदाय तथा विद्यालयमा वातावरणीय शिक्षा	१. विद्यालयको वार्षिक कार्यतालिकामा महिनामा कम्तीमा १ पटक वातावरण सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलाप गर्ने गरी व्यवस्था भएको २. नगरपालिका आफै वा सरोकारवालाहरुको सहकार्यमा वातावरण सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरु गरेको			**
छ) वातावरण संरक्षण भू-संरक्षण, जैविक विविधता र हरियाली				
१ वातावरण संरक्षण तथा हरियाली प्रवर्धन	१. नगर क्षेत्र भित्र रहेको वनको उचित संरक्षण तथा त्यसको दिगो व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति निर्माण भएको २. सडक किनारा वा पैदलमार्गमा टोल/बस्तीलाई परिचालन गरी उपयुक्त प्रजातिका बोटबिरुवा तथा बहुवर्षिय फूलहरु लगाएको ३. सार्वजनिक, पर्ती जग्गा, नदीनाला किनाराहरु, खोला उकासको क्षेत्रफलमध्ये वार्षिक दश प्रतिशतका दरले वृक्षारोपण गरी संरक्षण गरेको। ४. भू-क्षय, पहिरो तथा बाढीको जोखिमयुक्त स्थानहरुको पहिचानका आधारमा संरक्षणका कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरेको।			सम्बन्धित कार्यका लागि बजेट एवं कार्यक्रम स्वीकृत गरेको, वृक्षारोपण गरिएको क्षेत्रको अवलोकन,

१. जैविक विविधताको संरक्षण	१. सहरी वनलाई जैविक विविधतामैत्री संरक्षण र संवर्द्धनको लागि नीति र कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरेको । २. नगरक्षेत्रमा कम्तिमा एउटा जैविक विविधतायुक्त पार्क सञ्चालनमा रहेको			
----------------------------	--	--	--	--

ज) भू-उपयोग तथा शहरी बसोबास

१. जोखिम संवेदनशिल भूउपयोग योजना	१. संघीय सरकारको नीति अनुरूप नगरको जोखिम संवेदनशिल भूउपयोग योजना तयार गरिएको । २. प्राकृतिक स्रोतको दिगो र एकीकृत व्यवस्थापनका लागि भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री संरचना निर्माणलाई प्राथमिकता दिने गरेको । ४. नगपालिकाभित्र संचालन हुने आयोजनाहरूको वातावरणीय अध्ययन गर्ने गरेको ।			
----------------------------------	---	--	--	--

२. सडक मापदण्ड निर्धारण र कार्यान्वयन	१. नगरभित्रका सबै सडकको मापदण्ड निर्धारण गरिएको २. सडक मापदण्ड विपरित निर्माण भएका संरचना नियमित रूपमा भत्काउने गरिएको ३. नगरका मुख्य सडकहरूमा साईकल लेनको व्यवस्था भएको			
---------------------------------------	--	--	--	--

३. शहरी बसोबास	१. शहरी योजना, बस्ती विकास र पूर्वाधार निर्माणका लागि आधारभूत मापदण्ड निर्धारण गरिएको । २. शहरी योजना, बस्ती विकास र पूर्वाधार निर्माणका लागि आधारभूत मापदण्ड कार्यान्वयन गरेको ।			
----------------	--	--	--	--

झ) प्रदूषण रोकथाम, नियन्त्रण र न्यूनीकरण

१. प्रदूषणको नियमन	१. नगरपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेको उद्योगहरूको लगत राखि ध्वनि, जल, वायु प्रदूषणको स्तर मापन गरि अभिलेख तयार भएको २. नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेको उद्योगहरूबाट भएको प्रदूषणको गुनासोसम्बन्धी अभिलेख तयार गरी गुनासो फछ्यौट गर्ने गरेको			***
--------------------	--	--	--	-----

ञ) ध्वनि तथा वायु प्रदूषण नियन्त्रण

<p>१. ध्वनी प्रदूषण नियन्त्रण</p>	<p>१. ध्वनीको राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम नगर क्षेत्रलाई औद्योगिक क्षेत्र, व्यापारिक क्षेत्र, आवासिय क्षेत्र तथा शान्त क्षेत्रको रूपमा विभाजन गरिएको</p> <p>२. संघीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड अनुकूल ध्वनिको स्तर सम्बन्धमा वार्षिक रूपमा मापन गर्ने गरिएको र मापदण्डभन्दा बढी ध्वनि प्रदूषण गर्नेलाई दण्डित गर्ने व्यवस्था गरिएको</p>			
<p>२. वायु प्रदूषण न्यूनीकरण</p>	<p>१. नगरक्षेत्रमा वायु प्रदूषण न्यूनीकरण तथा नियन्त्रणको लागि उपायहरू अवलम्बन गरिएको</p> <p>२. नगरक्षेत्रमा साना सार्वजनिक सवारीसाधनको भन्दा ठूला नगरबसहरू संचालन भएको र बिजुलीबाट चल्ने सवारीसाधनलाई उच्च प्राथमिकता राखेको</p>			
<p>३. वातावरणजन्य क्षतिपूर्ति</p>	<p>१. प्रदूषण गर्ने पक्षले क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने सिद्धान्तको आधारमा पीडितलाई उपयुक्त क्षतिपूर्ति भराइदिने व्यवस्था मिलाएको</p> <p>२. संघिय वा प्रदेश सरकारले जारी गरेको कानून तथा मापदण्ड अनुरूप स्थानीय क्षेत्राधिकार भित्र रहेका ढुङ्गा, गिट्टि, बालुवा तथा माटोको उत्खनन, संकलन, उपयोग, बिक्रि तथा वितरण सम्बन्धी व्यवस्था भएको</p>			

अनूसूची-३

(दफा ७ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

नगरपालिकामा वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यालयको आधारभूत सूचकहरू

सूचकहरू	सूचकको विस्तार	छ	छैन	व्याख्या
१. सरसफाई	१. लैङ्गिकमैत्री शौचालयको व्यवस्था भएको २. शौचालयमा हातधुने साबुन र पानीको व्यवस्था भएको ३. शौचालयभित्रका सामानहरू दुरुस्त रहेको र दैनिक रूपमा सरसफाई हुने गरेको ४. कार्यालयका हरेक कोठा, बरण्डा र परिसर दैनिक रूपमा सफाई हुने गरेको ५. कार्यालयको भित्ता, सिलिंग तथा पर्खालमा माकुराको जालो, धुलो, लेऊ, अनावश्यक बिरुवा, झारपात, फोहोरको धब्बा नरहेको ६. कार्यालय परिसरमा खुला रूपमा थोत्रा तथा अनावश्यक सामानहरू राख्ने नगरेको ७. कार्यालयका भवन, भित्ता, पर्खालमा जथाभावी पोस्टर, अनावश्यक भित्ते लेखन आदि नरहेको। ८. कार्यालयका भित्ताहरूमा सुती, पान, गुट्टुखा थुक्ने नगरेको			
२. कार्यालय भवनको मर्मत सम्भार	१. कार्यालयभवनको नियमित रूपमा मर्मत सम्भार गर्ने गरेको २. कार्यालय भवन तथा पर्खालहरूको नियमित रङ्गरोगन गर्ने गरेको			
३. कार्यालयको सौन्दर्य तथा हरियाली	१. कार्यालय कम्पाउण्डभित्र रहेको खाली स्थानमा फूल, फलफूलका बिरुवा, दुबो सहितको सुन्दर बगैँचा रहेको २. बगैँचाको नियमित हेरचाह र रेखदेख हुने गरेको ३. कार्यालयको स्वामित्व भएको जग्गा वा सार्वजनिक जग्गामा वर्षमा कम्तिमा एकपटक वृक्षरोपण गर्ने गरेको ४. कार्यालय परिसरमा कम्तिमा दशवटा बहुबर्षे बोटबिरुवा हुर्काएको ५. वर्षेपानी जमिनमा रिचार्ज गर्ने व्यवस्था भएको।			
४. फोहोरमैला व्यवस्थापन	१. कार्यालयको फोहोर सड्ने र नसड्ने गरी वर्गिकरण गर्ने गरेको २. सड्ने फोहोरलाई कार्यालय परिसरभित्रै मल बनाउने गरेको वा अन्य तरिकाले व्यवस्थापन गर्ने गरेको ३. प्लाष्टिकजन्य फोहोरलाई छुट्टै जम्मा गरी बिक्री वा निर्धारित स्थलमा जम्मा गर्ने गरेको ४. ब्याट्री, सि.एफ.एल्.चिम फुटेका सिसा,बोतल, ट्युबलाइट जस्ता हानिकारक फोहोरमैला छुट्ट्याई निर्धारित स्थलमा जम्मा गर्ने गरेको			

सूचकहरू	सूचकको विस्तार	छ	छैन	व्याख्या
	<p>५. कार्यालयसँग जोडिएको सडकपेटी नियमित रूपमा सरसफाई गर्ने गरेको</p> <p>६. कार्यालयमा रहेका सोफा, कार्पेट, पर्दा जस्ता सामानहरू नियमित रूपमा सफा गर्ने गरेको</p> <p>७. कार्यालय परिसरभित्र र बाहिर फोहोर, धुलो, कागजका टुक्रा तथा अन्य फोहोरजन्य वस्तु नरहेको</p> <p>८. कार्यालयमा चालिस माइक्रोन भन्दा कम गुणस्तरका प्लाष्टिकको झोला प्रयोगमा रोक लगाएको।</p>			
५. उर्जाको प्रयोग	<p>१. कार्यालयमा ऊर्जा खपत कम गर्ने चिमको प्रयोग भएको</p> <p>२. प्रयोग नभएको समयमा सबै प्रकारका विद्युतीय उपकरण बन्द गर्ने गरेको।</p>			
६. सवारी साधनको प्रयोग	<p>१. सवारी साधनको नियमित रूपमा प्रदुषण नियन्त्रण जाँच गराई Green Sticker टाँस्ने गरेको</p> <p>२. पुराना सवारी साधनको नियमित रूपमा लिलाम बिक्री गर्ने गरेको।</p>			
७. सेवान्ग्राहीको लागि प्रतिक्षालयको व्यवस्था	<p>१. कार्यालय परिसरमा सेवान्ग्राहीका लागि घामपानीबाट जोगिन प्रतिक्षालयको व्यवस्था रहेको</p> <p>२. प्रतिक्षालयमा नियमित रूपमा सरसफाई हुने गरेको।</p>			
८. सेवान्ग्राहीका लागि शौचालय	<p>१. कार्यालयमा Toilet र Urinal सहितको महिला तथा पुरुषका लागि सार्वजनिक शौचालय रहेको</p> <p>२. शौचालयमा सावुन र पानीको व्यवस्था रहेको</p> <p>३. शौचालयको नियमित रूपमा सरसफाई हुने गरेको</p>			
९. कार्यालय भवनको सुरक्षा तथा भूकम्प प्रविधिको प्रयोग	<p>१. कार्यालयले आफ्ना सबै भवनहरूको नक्सा सम्बन्धित निकायबाट पारित गरेको</p> <p>२. कार्यालयभित्र तथा बाहिर जाँदा यात्रुका झोला चेकजाँच गरेर मात्र भित्रबाहिर जान दिने गरेको</p> <p>३. कार्यालयमा सुरक्षाको लागि कम्पाउण्डवाल लगाईएको</p> <p>४. कार्यालयका सबै भवनहरूमा भवन संहिताको पालना गरिएको</p> <p>५. कार्यालयका पुराना भवनहरूलाई आवश्यकता अनुसार प्रवलीकरण गरिएको</p>			
१०. चमेनागृहको व्यवस्था	<p>१. चमेनागृह सफा सुगन्ध रहेको</p> <p>२. चमेनागृहले सामानहरूको मूल्यसूची टाँस्ने गरेको</p> <p>३. चमेनागृहमा स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था भएको</p> <p>४. चमेनागृह अगाडि फूलबिरुवा रहेको</p> <p>५. कार्यालयले खाजा खाने निश्चित समय निर्धारण गरेको</p> <p>६. कर्मचारीहरू कार्यक्षमा बसेर खाजा खाने नगरेको।</p>			

अनूसूची-४
(दफा ११ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

मापन संयन्त्र र विधि

नगरपालिकाका विभिन्न तहमा गरिने अनुगमन तथा मापन विधि देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छः

तह/स्तर	मापन गर्ने निकाय/संयन्त्र	अवधि	विधि
घर/ परिवारस्तर	टोल विकास संस्था	वर्षमा दुई पटक	अवलोकन, प्रत्येक घर परिवारको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी वडा कार्यालयमा पठाउने
टोल/ समूदायस्तर	वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समितिले तोकेको वडा समितिका सदस्यको संयोजकत्वमा वडा भित्रका टोलमा पर्ने विद्यालयको प्र.अ., स्वास्थ्य चौकी तथा युवा क्लब/वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कार्य गर्ने गै.स.स./सामुदायिक संस्था/ टोल विकास संस्था, वडा समितिको कार्यालयमा कार्यरत प्राविधिकर महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका समेतको प्रतिनिधित्व रहेको टोली,	वर्षमा दुई पटक	अवलोकन, प्रत्येक टोलको छुट्टाछुट्टै मापन फारम भरी वडा कार्यालय मार्फत नगरपालिकामा सिफारिश साथ पठाउने
वडा तह	नगरकार्यपालिका सदस्यहरु मध्येबाट वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वयसमितिले तोकेको सदस्यको संयोजकत्वमा नगरपालिकाको प्राविधिक, खानेपानी कार्यालय प्रमुख, स्वास्थ्य कार्यालयका प्रमुख वा प्रतिनिधि, विद्यालयको प्रधानाध्यापक मध्येबाट एक जना र नगरस्तरमा क्रियाशील गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधि समेतको टोलीमार्फत मापन गर्ने,	वर्षमा दुई पटक	अवलोकन, प्रत्येक वडाको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी नगरपालिकामा सिफारिस साथ पठाउने
नगरपालिका तह	जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुखको संयोजकत्वमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा निजले तोकेको प्रतिनिधि, जिल्ला समन्वय अधिकारी, जिल्ला स्थित खानेपानी, शिक्षा, स्वास्थ्य, वनकार्यालयको प्रमुख एवम् जिल्ला भित्र क्रियाशील गैर सरकारी संस्थाहरुको समेत प्रतिनिधित्व रहेको टोली मार्फत मापन गर्ने,	वार्षिक एक पटक	अवलोकन, भूउपयोग योजना, भवन संहिता तथा स्थानीय योजना दस्तावेजहरुको कार्यान्वयन अवस्थाको अध्ययन, समुह छलफल, निजी क्षेत्रसँग गरिएका सम्बन्धित करार/सम्झौता समेतका आधारमा प्रत्येक नगरपालिकाको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी जिल्ला सभामा सिफारिस साथ पठाउने

आज्ञाले

तुल्सीराम मरासिनी

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत